

TERZIJDE

AL MIJN ZONEN Delpeuts worsteling van vader en zoon

De jonge regisseur Thibaud Delpeut manifesteert zich duidelijk als een theatermaker die in zijn werk tracht door te stoten naar existentiële vragen en morele dilemma's. Bij Toneelgroep Amsterdam regisseerde hij Ibsens *Nora* en recent Arthur Millers *Al mijn zonen*, waarmee hij een drieluik over oorlog en geweld afsloot. Behalve het stuk van Miller bestond dit drieluik uit Sarah Kanes *Blasted* en het zelf geschreven stuk *Nacht*.

Geen wonder dat Delpeut zich aangetrokken voelt door het werk van de Amerikaanse grootmeester. In zijn talrijke pakkende drama's toont Miller immers stevast individuen die vastlopen in de tegenstrijdigheden van het bestaan en die door morele keuzes verscheurd worden. Vaak gaat het om de individuele verantwoordelijkheid en schuld in de context van politieke of sociale problemen. Dat is ook het geval in *All my Sons*, het stuk waarmee Miller in 1947 doorbrak. Met Toneelgroep Amsterdam en Toneelschuur Producties bracht Delpeut een sterke interpretatie van het stuk in een originele vormgeving.

"Al mijn zonen" (Foto: Sanne Peper)

All my Sons is een typisch Ibseniaans, analytisch drama, waarin een verborgen waarheid uit het verleden geleidelijk aan het licht komt waarmee de personages worstelen en al dan niet in het reine komen. Het stuk speelt zich af kort na de oorlog, waarin het gezin van Joe Keller een zoon verloor. Als fabrikant van vliegtuigonderdelen leverde Keller cylinderkoppen die scheuren vertoonden waardoor een aantal piloten verongelukten. Dat het gezin Keller met een illusie of leugen leeft blijkt al van bij het begin: moeder houdt halsstarrig vast aan de idee dat hun vermiste zoon Larry zal terugkeren. Chris Keller heeft Ann, die destijds verloofd was met Larry, uitgenodigd en wil graag met haar trouwen. Naar aanleiding van deze situatie wordt het verleden naar boven gespit. Het drama draait voornamelijk om de verantwoordelijkheid van Joe Keller, die de schuld heeft kunnen afschuiven op een collega, de vader van Ann, die als gevolg daarvan in de gevangenis zit. Wat aanvankelijk een prettige samenkomst lijkt groeit spoedig uit tot een confrontatie waarin een kluwen van onverwerkte schuldgevoelens en onderhuidse conflicten aan de oppervlakte komen. Allereerst is er de situatie van Joe, die geleidelijk tot zelfvernietiging gedreven wordt. In zijn persoon wordt het conflict tussen conformisme, loyaleiteit ten opzichte van zijn gezin en pragmatisme enerzijds en individuele en sociale verantwoordelijkheid anderzijds getekend. Zijn rol is een vrij passieve in vergelijking met die van Chris die de motor van het gebeuren is. Hij is een jongeman die al getekend uit de oorlog terugkeert maar die door de confrontatie met de familie- die op het thuisfront lekker zaken kon doen- een pijnlijke evolutie doormaakt. Een en ander kristalliseert zich in een vader-zoon conflict. Wanneer Chris zijn vader met de neus op de feiten in verband met de dood van Larry drukt, drijft hij hem de dood in .

De productie brengt een intense, compacte interpretatie van dit stuk. Om de scherpte van het drama voelbaar te maken voor de hedendaagse toeschouwer opteerde Delpout voor een benadering die het realisme zou overstijgen. Overigens is *All my Sons* een realistisch drama naar Ibseniaans model waarin Miller ook verschillende symbolische elementen verwerkte. Het belangrijkste daarvan is de afgeknapte boom die geplant werd om de herinnering aan de vermiste zoon Larry levendig te houden. Bij het begin van het stuk al ligt hij geveld door de hevige wind van de voorafgaande nacht als een symbool en voorteken van het drama dat zal volgen op het toneel.

Hoe nauwkeurig Miller het huis en de achtertuin ook beschrijft in zijn toneelaanwijzingen, Delpout kiest resoluut voor een grote, donkere ruimte, waar een klein ,ontworteld boompje en wat aarde ligt. Op de wand zien we, naarmate het drama vordert, een dreigende kolkende massa. Het is het moeras van tegenstellingen en verdrongen feiten waarin de personages ten onder gaan.

Al mijn zonen is een zeer evenwichtige productie in de zin dat alle personages de nodige uitdieping krijgen. Indien er toch een centrale focus is dan is dat zeker het vader-zoon conflict. Van bij het begin, dat zich nochtans in een gemoedelijke sfeer afspeelt, wordt de spanning tussen beiden voelbaar gemaakt. Want Roeland Fernhout (Chris Keller) verschijnt meteen als een onzekere, neurotische kerel, die enerzijds zijn omgeving wil ontvluchten- hij voelt immers de vloek van het verleden die over het gezin hangt- maar er anderzijds aan verknocht is. Ook tegenover zijn dominante moeder toont hij zich aarzelend en onzeker.

In snedige, snelle dialogen, o.m. door de confrontatie met George, de zoon van de veroordeelde collega van Keller, komt de crisis onafwendbaar steeds dichterbij. Dan zet Thibaud Delpout de hemelsluizen plots open. Misschien luidt deze stortvloed de zuivering in, maar eerst volgt een genadeloze worsteling waarin vader en zoon zich helemaal in de modder wentelen. Omdat dit ook de aarde van de kluit van Larry's boom is, heeft dit beeld een pregnante kracht. Bovendien roept de scène ook oorlogsbeelden op, waardoor de impact nog versterkt wordt. Want Chris lijdt natuurlijk ook aan oorlogstrauma's. Zijn clash met Joe illustreert ook de clash tussen de idee van solidariteit die Chris als soldaat ervoer en het pragmatisme van zijn vader.

Een sterke rol is in deze productie ook weggelegd voor de moeder. Miller zelf beschrijft haar in zijn toneelaanwijzing als volgt : "She is in her early fifties, a woman of uncontrolled inspirations and an overwhelming capacity for love". De vertolking van Marieke Heebink reveleerde een interessant aspect van het personage en misschien wel van het hele gezin. Naarmate de waarheid aan het licht dreigt te komen, wordt deze moederlijke figuur dominanter en zelfs agressiever. Een en ander suggereert dat wat zij voor zichzelf verdrongen heeft, weer sterker in haar bewustzijn opdoemt. Delpout visualiseert deze verandering nog door haar in het tweede bedrijf in een nieuwe, opvallende zwarte jurk met een motief van gouden kettingen, te laten verschijnen. De gouden kleur kan verwijzen naar het materialisme dat eigenlijk het hele gezin in zijn greep houdt. Op haast bezwerende toon, alsof zij uliem toch nog de waarheid wil afwenden, zegt zij tot haar zoon, zonder hem aan te kijken: "je broer leeft, lieverd, want als-ie dood is, heeft je vader hem gedood. Begrijp je me nu? Zolang als jij leeft, leeft die jongen. God, laat een zoon niet door zijn vader doden." (Vertaling geciteerd uit programmaboekje deSingel, Antwerpen).

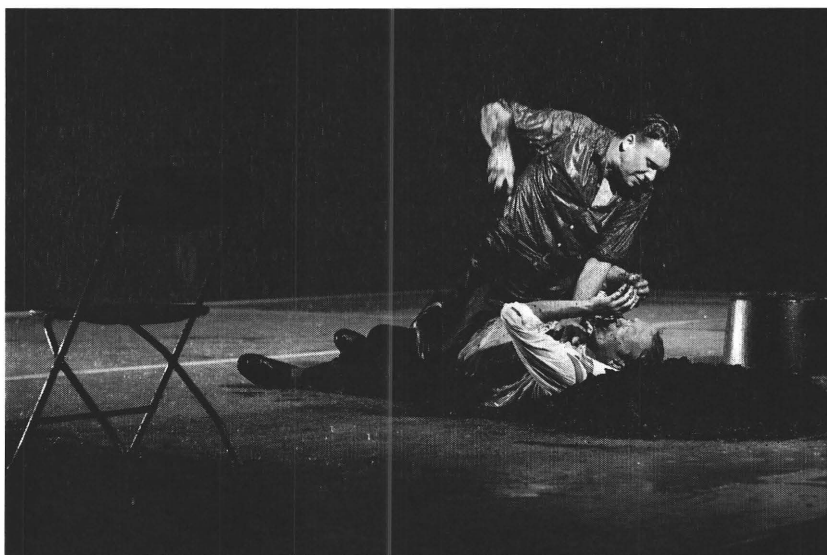
De scenografie en het symbolisch gebruik van water en aarde onttrekken het stuk aan de realistische context. Toch suggereert de kostumering de jaren vijftig. Ook de dialogen klinken aanvankelijk erg levensecht. Het lijkt alsof Delpout met het plotse, overvloedige neerstorten van water en de daarop volgende worsteling in het slijk wil doorstoten naar de gevoelens die onder de oppervlakte en de schijn van het

dagdagelijkse leven. En dat levert aangrijpende momenten op. Minder geslaagd is de poging om de acteurs ook bijzondere handelingen te laten uitvoeren die wellicht hun innerlijke frustratie moeten illustreren. Vooral Roeland Fernhout als Chris maakt op een bepaald ogenblik herhaalde gebaren waarin hij zichzelf pijnigt of dood maakt. Deze momenten sluiten zo weinig aan bij de stijl van het geheel dat zij bijna grotesk lijken. Ook de geforceerde dansjes die de bedrijven met elkaar verbinden zijn weinig functioneel.

De vertaling-bewerking van Marcel Otten maakt het stuk compacter. Er sneuvelen zelfs enkele nevenpersonages. Op het einde laat Delpout ook het zelfmoordschot van Joe Keller achterwege. In plaats daarvan laat hij een ongenadig verblindend licht op de toeschouwers schijnen. Daarmee is er ook geen plaats meer voor het meer hoopvolle beeld van de moeder die haar zoon in de armen sluit. Aan het slot van de voorstelling weerklinkt trouwens Bob Dylan's "All Along the Watchtower" met de bijna apocalyptische beelden: "I can't get no relief... Outside in the distance a wildcat did growl / Two riders were approaching, the wind began to howl."

Jozef DE VOS

Al mijn zonen door Toneelgroep Amsterdam. Coproductie Toneelschuur producties. Regie: Thibaud Delpout; vertaling: Marcel Otten; scenografie: Roel van Berckelaer. Première in Haarlem in december 2010. Opvoeringen in deSingel, Antwerpen: 13 en 14 maart 2013.

"Al mijn zonen" (Foto: Jan Versweyeld)